

СЕМАНТИКА ПОНЯТЬ «КЛАСИЧНА» І «ПОСТКЛАСИЧНА» ТИПОГРАФІКА

Постановка проблеми. Поняття «класична типографіка» типологічно зв'язують і з умовним визначенням «класична парадигма типографіки», яка є однією з трьох культурно-історичних, естетичних парадигм типографіки з кінця XV ст. — до кінця XIX ст. Якщо звернути увагу на те, що сучасні графічні дизайнери-постмодерністи у своїх типографічних роботах використовують і елементи класичної парадигми, то виникає необхідність термінологічно розділити «справжню» класику та її сучасну комп'ютерну стилізацію.

Зв'язок роботи з важливими науковими та практичними завданнями. Стаття написана у відповідності з планом НДР кафедри графіки Харківської державної академії дизайну і мистецтв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальне розкриття сутності класичної типографіки можна знайти в теоретичній роботі відомого німецького типографа Я. Чихольда «Облік книги» [1]. Вважається, що XVI ст. — період розквіту класичної типографіки, тому Я. Чихольд обробив велику кількість візуального матеріалу саме часів Середньовіччя. Зокрема дослідник виміряв багато середньовічних рукописів, і у 1953 р. йому вдалося реконструювати «золотий канон». Автор закликав студіювати стародавні книги як єдине ціле, вникати в їх типографічне членування.

Власне визначення класичної типографіки дає американський типограф Д. Дрейфус у статті «Хто проектує книги, якщо створює їх комп'ютер?» у публікації «Класична типографіка у комп'ютерну еру» [2, с. 17].

Класична типографіка як *парадигма* добірно досліджена видатним російським вченим і практиком С. Серовим у роботі «Гармонія класичної типографіки» [3]. Дослідник, посилаючись на «Три естетики» В. Сидоренка [4], обґрунтовує часові рамки та існування трьох самостійних культурно-історичних концепцій, парадигм (класичну, модерністську і постмодерністську), які змінюють одна одну. Перша

і найдовша з них — класична, яка почалася з винаходу книгодрукування у XV ст. і тривала до кінця ІХХ ст. Естетичну категорію *класичності*, історію поняття «*класичний*» досліджено у монографії польського філософа — В. Татаркевича [5].

Завдання статті — розглянути поняття «класичний», знайти існуючі визначення «класичної типографіки» та розкрити смисл терміну «посткласика» у графічному дизайні.

Словосполучення «класична типографіка» цікаве тим, що має свою історію походження, зокрема прикметник «класична». Від стародавніх часів слово «класичний» (*classicus*) прикладалося до митців та письменників, але протягом сторіч значення цього прикметника поступово змінювалося. Так, у Стародавньому Римі слово *classicus* перемандрувало до мистецтва із суспільних, адміністративних та майнових стосунків. Римська адміністрація поділяла громадян на п'ять класів за рівнем їх прибутку. Зокрема, характеристики *classicus* давали тим, хто належав до першого, *найвищого класу* (назва протилежного, нижчого класу — *proletarius*). У добу Відродження, наприклад, «класичним» письменником звали письменника *досконалого*. Слово «класичний» вживається у ХІХ ст. у значенні того, що є *давнім, традиційним*.

Зараз терміни «класичний», «класика» — міжнародні, але вони мають багато відтінків, принаймні їх декілька, наприклад, у дослідника В. Татаркевича [5]. Автор помітив, що «класичними» митцями у ХІХ–ХХ ст. іноді називали і тих, хто мав риси, які інші беруть за взірць, хоча ті митці не належали до античності, ані йшли її шляхом. Такі значення *класичності* формувались поступово — аж поки в кінцевому підсумку їх зібралось шість. Можна погодитися з трьома дефініціями польського філософа, застосовними щодо класичної типографіки. Перше значення: «класичний» означає *такий, що наслідуює стародавні взірці*. Таке поняття «класичності» є водночас і поняттям *історичним*. «Класичні» в цьому розумінні періоди повторювалися в європейській історії, передусім упродовж Середніх віків; до них належали: період Каролінгів, певні течії в романський період, а відтак доба Відродження, почасти ХVІІ ст., і класицизм на зламі ХVІІІ–ХІХ ст. Друге значення: «класичний» рівнозначне посіданню таких рис, як *гармонія, співмірність, рівновага, спокій*. Згідно з формулою ХVІІІ ст.: шляхетна простота і спокійна велич. Третє значення: «класичний» — те саме, що *усталений, типовий, визнаний, нормативний, переважно вживаний давніше, підпертий традицією* [5, с. 166–167].

Смислові значення прикметника «класичний», що були розглянуті вище, семантично співпадають з точками зору дослідників типографіки. Певна кількість авторів в тій або іншій мірі сформулювали поняття «класична типографіка». Так наприклад, монографія Я. Чихольда [1] цілком присвячена традиціоналістській або класичній типографіці. Досліднику належать слова: «...ми повинні вчитися та вчити тому, що є гармонійним. Сутність гармонії — співвідношення пропорцій...» [1, с. 12]. Типограф Д. Дрейфус стверджує: «...“класична” — означає чистоту форм, гармонію пропорцій і простоту, яку ми часто знаходимо в давньогрецькій и давньоримській культурі <...> слово “класичний” вказує на певний рівень автора <...> побоювання з приводу того, що деякі форми було втрачено, є дійсними, але справжня класика існує і в наш час...» [2, с. 17]. Класичну типографіку він сприймає і як «повагу до основних принципів читабельності» і вважає, що «багато із цих принципів відносяться в рівній ступені і до комп'ютерної ери, і до класики. І у друкованому, і у цифровому варіанті слова слугують для того, щоб людям було простіше отримувати інформацію» [2, с. 18]. Наприклад, характерними особливостями класичної парадигми, згідно з висновками С. Серова [3], є «золоті правила класичної типографіки»: «красота красива», центричність, симетрія, обов'язкове використання антикви, гармонія форми і контрформи, рівномірний «сірий» набір, взаємозв'язок набірної шпальти та полів від формату видання, побудова їх по «золотому перетину». Окрім того, автор вважає, що до класичної типографіки «завжди будуть тяжіти жанри зв'язані з художньою спадщиною, із завищеною увагою до історизму» [3, с. 29], «знайдеться місце класики і при постмодернізмі», вона «залишається з нами в типологічному аспекті». Подібної думки і російський типограф В. Кричевський [6], який, згадуючи антикву (яка власне є типовим класичним шрифтом), помічає: «Антиква символізує вічну молодість шрифтової класики і тому доречна у будь-якому функціональному, жанровому художньому контексті» [6, с. 21].

Неважко помітити, що сучасні графічні дизайнери-постмодерністи у своїх об'єктах часто використовують стилі різних епох, у тому числі елементи «забутої» класики, але в цих прикладах ми бачимо іншу класику. Постмодерністські видання можна назвати переосмисленням, стилізацією, синтезом за допомогою засобів цифрових технологій. Для того, щоб розділити та визначити візуальні ознаки передмодерністської класичної типографіки і сучасної «нової кла-

сики» — умовно назвемо її «*посткласика*». Такий, відносно новий, образ типографіки, одночасно пов'язаний як з постмодернізмом, так і з появою комп'ютерної ери.

Досліджуючи етимологію слова «посткласика», його синонімічні поняття можна зустріти у філософії (сучасний «постпозитивізм» у протиставленні до постмодернізму), економіці («неокласична школа», остання третина ХІХ ст.), літературі (початок ХХ ст.), сучасній музиці (з 1990-х), в історії мистецтв: архітектури, живопису, скульптури («неокласика», «посткласика», «ретроспективізм» — переважно кінець ХІХ в.), але цей термин не застосовувався по відношенню до графічного дизайну. Сьогодні, серед інтернет-посилань можна знайти словосполучення, які все частіше зустрічаються (що також є тенденцією): «*Classica Nova*», «*Neue Klassik*», «*Неокласика*», «*Нова класика*», які відносяться до музики, машинобудування та інших контекстів.

Висновки. Коріння класичної типографіки йде від часів Відродження, або, навіть, античності. Визначення «класики» як парадигми типографіки можна вважати вичерпним. Певно з такою типографікою асоціюється історизм, досконалість, гармонія, симетрія, центричність, чистота форми, використання антикви і середньовічного «золотого канону» («золотого перетину»). Класична парадигма типографіки — це все ж таки минуле. Але подібно гегелівській теорії розвитку по спіралі, певні елементи класичної типографіки знову на часі. Незважаючи на зміну технологій, *посткласика* або нова класика у графічному дизайні і типографіці зокрема — нове законмірне продовження класичної парадигми.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується розглянути особливості докомп'ютерних технологій друку (з кінця ХV до кінця ХХ ст.).

1. Чихольд Я. Облик книги: Избр. статьи о кн. оформл. — М., 1980.
2. Zapf H., Dreyfus J. Classical Typography in the Computer Age. — Los Angeles, 1991.
3. Серов С. И. Гармония классической типографики. — М., 2003.
4. Сидоренко В. Ф. Три эстетики // GREATIS. — М., 1992. — № 2. — С. 66–77.
5. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання. — К., 2001.
6. Кричевский В. Типографика в терминах и образах: В 2 т. — М., 2000. — Т. I.

Криштопайтіс В. В. Семантика понять «класична» і «посткласична» типографіка

У статті розглянута етимологія класичності, існуючі визначення класики та нове визначення посткласики у графічному дизайні та типографіці зокрема.

Ключові слова: набір тексту, шрифт, типографіка, класична типографіка, традиційна типографіка, посткласика у графічному дизайні, нова класика у графічному дизайні.

Криштопайтіс В. В. Семантика понять «классическая» и «постклассическая» типографика

В статье рассматривается этимология классичности, существующие определения классики и новое определение постклассики в графическом дизайне и типографике в частности.

Ключевые слова: набор текста, шрифт, типографика, классическая типографика, традиционная типографика, постклассика в графическом дизайне, новая классика в графическом дизайне.

Krishtopaytis V. V. The semantics of the «classical» and «postclassical» typography concepts.

The paper discusses the etymology of classical, the existing definitions of classical, and a new definition of postclassical in graphic design and in typography in particular.

Keywords: typesetting, typefaces, typography, classical typography, traditional typography, Postclassic in graphic design, New Classic in graphic design.